

Олександр Колб
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права та процесу
Національного університету «Львівська політехніка»
Юлія Німців
студентка групи ПВ-22 юридичного факультету
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

СУТНІСТЬ І РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Необхідність дослідження на науковому рівні даної проблематики обумовлена наступними обставинами:

1. Сучасним станом забезпечення прав, свобод і законних інтересів засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях України.

Зокрема, розпочинаючи з 1991 року по даний час, зазначені особи щорічно стають жертвами злочинів та інших протиправних діянь як з боку інших засуджених, так і з боку інших суб'єктів їх вчинення, включаючи персонал органів та установ виконання покарань. Так, у 1991 році із 370 зареєстрованих у виправних колоніях України 16 було пов'язано з умисним вбивством цих осіб, 34 – з тяжкими тілесними ушкодженнями та 20 – із злісним хуліганством [3, с. 1].

У свою чергу, у 2016 році (останньому періоді випуску ДКВС України спеціального інформаційного бюлетеня про стан правопорядку в органах та установах виконання покарань) із 298 злочинів, які мали місце у виправних колоніях та інших УВП, 3 стосувались умисних вбивств, 1 – замаху на умисне вбивство, 2 – умисних тяжких тілесних ушкоджень та 2 – умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень [4, с. 2].

При цьому, звертає на себе увагу той факт, що рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених у 1991 та 2016 р. р. суттєво не змінився (відповідно 3,9 [3, с. 1] та 4,91 [4, с. 6].

Не покращилась ситуація у виправних колоніях і в подальші роки.

Як у зв'язку з цим слушно зауважили С. Колесник та Є. Єнін, упродовж років кримінально-виконавча система в Україні перебуває в перманентному стані реформування, кожен наступний етап якого виявляється стабільно гіршим від попереднього [2].

Найбільш тривожною у цьому сенсі тенденцією, що склалась з 1991 року та триває по теперішній час, є вчинення злочинів та правопорушень з участю персоналу ДКВС України. Так, у 1991 році з боку цих осіб мало місце 293 різноманітні правопорушення, 19 з яких – злочини [3, с. 22].

У 2016 році персоналом органів та установ виконання покарань було вчинено 165 правопорушень, з яких 102 – злочини, 5 – корупційних адміністративних правопорушень та 58 інших пригод (24 дорожньо-транспортні пригоди; 23 випадки нападу з боку засуджених, ув'язнених під варту та інших осіб; 11 інших пригод) [4, с. 12-16].

Зазначені факти свідчать про низький рівень запобіжної діяльності, спрямованої на реалізацію мети покарання (ч. 2 ст. 50 КК) та кримінально-виконавчого законодавства (ч. 1 ст. 1 КВК).

2. Необхідність наукового, правового, організаційного, координаційного та іншого характеру забезпечення реформ, які проводяться у сфері виконання покарань України.

Зокрема, в п. 3 постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р «Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» з цього приводу зазначено, що Міністерство юстиції України має забезпечити подальше реформування пенітенціарної системи України шляхом впровадження в практику кримінально-виконавчих установ міжнародного досвіду пенітенціарної діяльності та вимог європейських стандартів у сфері виконання покарань і поводження із засудженими.

3. Завданнями щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що визначені у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та в інших законах, що стосуються сфери виконання покарань.

Як у зв'язку з цим зробив висновок М. В. Буроменський, необхідність перегляду радянської моделі співвідношення міжнародного і національного права була зрозумілою в Україні з перших кроків розбудови її незалежності. З того часу в Україні розпочався складний шлях реформування законодавства [1, с. 634-635].

При цьому, на його переконання, загальною тенденцією був і залишається відхід від радянської моделі дуалізму та наближення до моделі примату міжнародного права. На цьому шляху було досягнуто досить помітних здобутків, але процес і досі остаточно не завершений [1, с. 635].

4. Змістом принципу верховенства права, який закріплений в ст. 8 Конституції України, уніфіковане розуміння останнього, як обґрунтовано доводить у своїх працях П. М. Рабінович, набуло й безпосередньо практичне значення [5, с. 289].

На його думку, навряд чи є можливим обґрунтовано пояснити, саме чому певні соціальні факти, відносини, дії, ситуації «діагностуються» чи то як вияв верховенства права (а отже, легітимуються, схвалюються), чи то, навпаки, як його порушення (а тому осуджуються, делегітимуються), якщо не скористаються так званим патретовим підходом [5, с. 307].

При цьому варто зауважити, що в жодному національному та міжнародному нормативно-правовому джерелі таке поняття не закріплено – воно сформульовано лише на доктринальному рівні.

Більш того, як у зв'язку з цим зазначено у п. 1 розділу «Попередні зауваження» Мінімальних стандартних правил поведінки із засудженими, Правила не мають на меті детально описати взірцеву систему пенітенціарних установ, а призначені лише для того, щоб на основі загально визначених досягнень сучасної думки із урахуванням найзадовільніших у наш час систем викласти те, що звичайно вважається правильним з принципового і практичного поглядів у галузі поведінки із засудженими та в управлінні установами.

У свою чергу, в п. 2 «Попередніх зауважень» цих Правил мова ведеться про те, що з огляду на розмаїття юридичних, соціальних, економічних і географічних умов зрозуміло, що не всі правила можна застосовувати повсюди і водночас. Вони повинні, однак, покликати до життя постійне прагнення до подолання практичних труднощів, що стоять на шляху до їх здійснення, оскільки загалом відбивають ті мінімальні умови, котрі ООН вважає прийнятними.

Таким чином, прийнявши на міжнародному рівні Мінімальні стандартні правила поведінки із засудженими, Конгрес ООН не зобов'язує жодну із держав-учасників їх застосовувати «від» і «до» та не пояснює при цьому, в чому ж полягає зміст словосполучення «міжнародні стандарти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 632-662.
2. Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. Зеркало тижня. Україна. 2018. № 1274. 21-26 груд. С. 5. <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistemi-333623>.
3. Некоторые показатели деятельности уголовно-исполнительной МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.
4. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: информ. бюллетень. Київ: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
5. Рабінович П. М. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 287-308.